

Když jazyky mládnou

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Zeptalo se mě nedávno jedno dítě, které ke mně chodí na angličtinu, jak dlouho už se tenhle jazyk učím. Trochu jsem ustrnula, když jsem si spočítala, že třicet let. Za takovou dobu se v lidském životě odehraje spousta věcí. Ale co jazyk, změnil se za třicet let i on?

Nejrychleji se samozřejmě vyvíjí slovní zásoba, zvlášť dnes, kdy masmédiá šíří jazykové novinky rychlostí laviny. Některá módní slova se dokážou vynořit a zase zmizet během jednoho dvou let – v mnoha zemích (včetně té naší) se volí „slovo roku“. Změny prapovpisu lze pozorovat spíše v řádu desetiletí (většina z nás pamatuje minimálně jednu vlnu emocí, které se vzednou při každé pravopisné reformě). Nejpomaleji se naopak hýbe gramatika; člověk jaksi neočekává, že by se během jeho života změnil třeba počet pádů v jeho mateřštině.

Anglosaští autoři učebnic uznali, že se jejich mateřština stala majetkem všech, a začali do poslechových cvičení zařazovat i mluvu nerodilých uživatelů

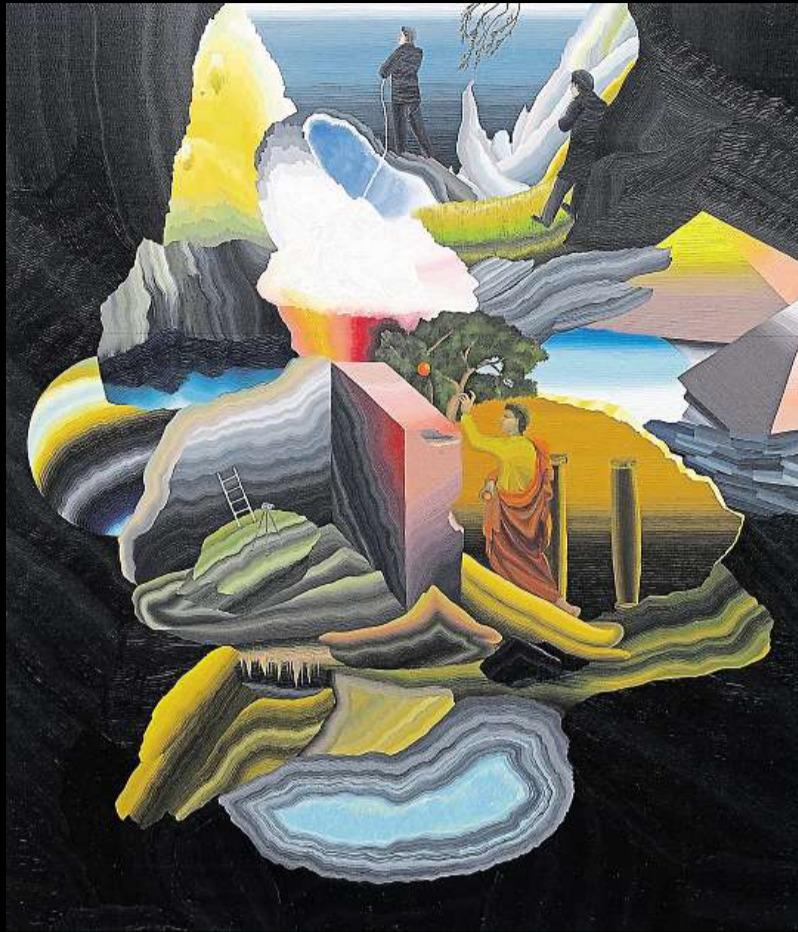

Abychom se ale vrátili k angličtině – zaujalo mě, když mi o pouhé čtyři roky starší kamarádka vyprávěla, že se na základní škole ještě učila budoucí čas v podobě „I shall“ a později sklídila posměch, když tento tvar použila – vypadala jako jazykový dinosaur. To v naší učebnici o pár let později už bylo moderní „I will“. České učebnice té doby byly metodicky výborné, ale setrvaly v blažené izolaci od reálné mluvy. Časování sloves bylo přehledné a učešané: I am, you are, she is. Že existuje něco jako stažené tvary, jsme se mohli domýšlet leda z písní od Beatles, kde se zpívalo „She's got a ticket to ride“ nebo „I wanna hold your hand“. Tyto tvary měly každopádně příchut' něčeho bezmála zakázaného. Pak ale začaly do učebnic nesměle pronikat, a dnes se některé uvádějí v podstatě jako primární. Nejde tedy de facto o změnu v jazyce, ale spíše v tom, co se považuje za přijatelné.

Další viditelnou změnou je určitá demokratizace jazyka. Anglosaští autoři učebnic zdráhavě uznali, že se jejich mateřština postupně stala majetkem všech, a začali do poslechových cvičení zařazovat i mluvu nerodilých uživatelů. Dnes si proto můžete v kurzu trénovat ucho i na angličtinu s korejským nebo italským přízvukem.

Co nestíhají učebnice, toho se pohotově ujmou výuková videa na YouTube. Charismatický lektor kanálu *Papa Teach Me* začíná svůj výklad vtipnou úvodní větou („Nevím, jestli to víte, ale pokud chcete rozumět Angličanům, budete se muset naučit stažené mluvené tvary – je to trochu těžké, ale dovoluji vám pár příkladů“), kterou rovnou zmíněnými tvary prospikuje: „I dunno if you know it, but if you wanna understand English people, you're gonna hafta learn spoken contractions. It's kinda hard, but lemme give you a few examples.“

Pokud jde o změny v češtině, v průběhu jednoho lidského života šlo zažít třeba vymizení přechodníků. Vývoj jde dál – dnes mnozí doufají, že se nedožijí takových domnělých pohrom, jako by byla například kodifikace tvaru „bysme“, ale úzus je neúprosný, takže kdoví. Každopádně mi ze všeho uvedeného vyplývá jeden postřeh: Zatímco my stárneme, jazyk mládnou.

GALERIE

Prohlíží si je zblízka. Všechny zdolané překážky. Čas prozkoumat, co je za dalším obzorem.

Obraz Šárky Koudelové je součástí výstavy *Prism* v Malé galerii v Chebu. Výstava je otevřena do 26. března.

Dejte vzteku šanci

Osobní výběr ze světového tisku

Již jsme četli, co se letos stane. Podívejme se teď na to, co se v roce 2017 nestane. Třeba *The Economist* jistě nebude připomínat, co publikoval začátkem listopadu. Tehdy, pod vlivem očekávaného vítězství Hillary Clintonové, zveřejnil žebříček států podle toho, kolik let stály v jejich čele ženy. Teď už víme, že USA zůstanou nadále mimo, ale žebříček sám o sobě stojí za pozornost.

Sestavil ho think tank Světové ekonomické fórum, zahrnuje uplynulé půlstoletí a ženy ve volených úřadech hlav států či vlád (mimo zůstali nevolení panovníci, jinak by díky Alžbětě II. suverénně vyhrála Velká Británie). První je trochu nečekaně muslimský Bangladéš (23 let pod vládou premiérek), potom Indie a Irsko (21), Island (20), Filipíny (16), Norsko a Šrí Lanka (13), Británie a Finsko (12), Libérie, Německo a Nový Zéland (11), Lotyšsko, Argentina a Bosna (10)...

Těžko dělat paušální závěry. Mezi státy s nulovou bilancí patří kromě Česka i Rusko, Švédsko, USA či Kanada. Plyne z té sestavy něco? Chabou bilancí Francie (1) by vylepšila Marine Le Penová, kdyby vyhrála prezidentské volby. Ale vsadte se, že jako ženský úspěch by to nikdo neslavil.

Kdo pamatuje rok 2013, který proběhl ve znamení 120 let *Lidových novin*, pochopí, jak si teď své 70. narozeniny užívá magazín *Der Spiegel*. Na webu nachystal výroční kvíz. Na ukázkou.

Za rok se vytiskne 7,4 miliardy stránek *Spiegelu*. To odpovídá úhrnné váze obyvatel a) Göttingenu, b) Hamburku, nebo c) Lübecku? Správná odpověď je c. Ano, 216 tisíc obyvatel Lübecku váží úhrnem asi 15 tisíc tun. Haha, to je legrace.

Jdeme dále. *Spiegel* zaměstnává 70 dokumentaristů, což překračuje i americké zvyky (*New Yorker* má 16 „fact-checkers“, *Vanity Fair* 20). Když to před lety spatřil jeden kanadský novinář, od té

ZBYNĚK
PETRÁČEK
komentátor LN

ROZCESTNÍK

Po útoku politici odsuzovali strach a vztek jako nemístné reakce. Katrin Göring-Eckardtová (Zelení) popsala přiměřenou reakci takto:

„Smutek a soucit. Jinak nic!“

doby kolegům ze *Spiegelu* říkal: a) „akurátní Němci“, b) „pošahaní Němci“, nebo c) „Lajdáčtí novináři“? Správná odpověď je b. Raději se ani neptejte, kolik dokumentaristů zaměstnávají české noviny. To číslo by se dalo vyjádřit asi jako „menší než malé“ a o to víc závidíme „pošahaným Němcům“.

V této rubrice čerpáme z blogů na webu *Spiegel Online*. Ty ještě po Vánocích reflektují teroristický útok v Berlíně a reakce na něj. To nahrává Janu Fleischhauerovi, jenž rád připomíná svou levicovou minulost. Snad proto si vypůjčil slavné Lennonovo „Dejte míru šanci“ a udělal z něj titulku „Dejte vzteku šanci“.

Fleischhauerovi vadí, že po útoku politici odsuzovali strach a vztek jako nemístné reakce. Katrin Göring-Eckardtová (Zelení) popsala přiměřenou reakci takto:

„Smutek a soucit. Jinak nic!“ Když vyšel deník *Bild* s hlavním titulkem „Strach!“, šéfredaktorce Tanit Kochové kritici vyčítali, že nahání strach (jako by ho nenaháněli džihádisté). Fleischhauer zdůrazňuje, že politiku skutečně nelze řídit strachem. Právě proto se mu na kancléře Merkelové líbí její racionalita (její chyby přičítá právě okamžikům, kdy se nechala vést pocity). Ale, pokračuje autor vzápětí, nesmí snad proto občan žádat od státu tvrdou odpověď? „Vím, že to nezní moc křesťánsky,“ píše, „ale z mého pohledu jsou vztek a vzdor stejně přiměřenou reakcí na útok jako smutek a soucit.“

Fleischhauerovi na tom všem nejvíce vadí paternalistický přístup politiků: „Že nám politici říkají, jak máme mluvit, už víme. Ale aby nám říkali, jak se máme cítit, je novinka.“

Kersten Augustin v listu *Die Zeit* se soustředí na uzavřené světy názorových bublin. Zkoumá, jak různí lidé – i on sám – reagují na různé útoky. Rozhoduje spíše vzdálenost sociální než geografická. Asi takto: některé Berličany osloví útok na rockový klub v Paříži sociálně i emočně hlouběji než útok na vánoční trh v Berlíně – a naopak. Jen proto, že žijí v bublině, která se s vánočními trhy (rockovými kluby) míjí.

Progresivní němčina ráda užívá slovo *Gelassenheit*, což znamená klid, ale též chladnost, ba i netečnost. Vyzdvihuje se jako opak strachu a emocí. Jenže Augustin si všímá, jak snadno lze projevit *Gelassenheit*, není-li člověk do věci emočně zaangażován. Není jeden klid a chladnost, ale dva různé klidy a chladnosti v jedné rozdělené společnosti. Autor to shrnuje téměř prorocky: „Po volbách do Spolkového sněmu bychom se mohli divit. Jak to? Vždyť tehdy na útok v Berlíně jsme reagovali tak chladně! Jenže tím my nemáme na mysli všechny, ale jen nás – svoji bublinu.“

Kudy na Mars?

JAN VESELÝ
astronom

VĚDECKÁ LEKCE

Do roku 2030 budou platit učitelů vyšší než příjmy právníků. Že je to nesmysl? Proč? „Technicky“ to je možné hned, stačí přepsat čísla v tabulkách, chybí jen politická vůle poskytnout peníze. A kdyby se to náhodou stalo, nezapomeňte, že já jsem to předpověděl už v roce 2016! Úplně stejně je třeba chápat slavnostní prohlášení dosluhujícího amerického prezidenta Obamy, že do konce 30. let přistanou lidé na Marsu a bezpečně se vrátí zpět. Také pro to nic nemůže a nehodlá udělat. Pokud jde o vůli dát na to peníze, měl v minulosti přesně opačné tendence. Technicky nám k uskutečnění takové akce moc nechybí. Takže kdyby se to náhodou stalo...

Protože v poslední době každá zpráva o zmrzlém blátě pod povrchem Marsu způsobuje málem cestovatelskou horečku, pojďme se podívat, kudy vlastně na ten Mars: nejmenší vzdálenost mezi námi a rudou planetou činí 56 milionů kilometrů. Jenže když ze Země vyrazíme přímo za nosením ve směru, kterým vidíme Mars, než k němu doletíme, už tam dávno nebude. Planety i naše loď musejí pod vlivem mocné gravitace Slunce obíhat okolo něj. Musíme tedy letět oblohou po mnohem delší dráze. Současnými raketami taková cesta trvá nejméně půl roku.

Až vám bude zase někdo slibovat, že začne kolonizovat Mars, třeba už v roce 2026, nezapomeňte jej poprosit, aby přidal ještě tu o Červené karkulce.

Přistání na Marsu je mnohem obtížnější než na Zemi. Může za to atmosféra, která je tak řídká, že nelze měkce přistát na padáku. Poslední fáze musí probíhat pomocí raketových motorů. Současně je ale tak hustá, že na začátku sestupu hrozí shoření třením o plynové vrstvy. Američané trefně popsali přistávací manévry sondy *Curiosity* v roce 2012 jako „sedm minut hrůzy“. Pokud jde o skóre úspěšných a neúspěšných pokusů o přistání, výrazně vede Mars. Naposledy si připsal bod loni v říjnu, kdy evropská testovací sonda *Schiaparelli* vytvořila několikakilometrový kráter v oblasti Meridiani Planum.

Pokud přežijeme přistání, stačí už jen vystoupit a jsme na Marsu. Jenže! Viděli jste někdy, jak na Zemi vystupují kosmonauti z lodi *Sojuz* po půlročním pobytu ve stavu beztlíže? Nevystupují. Jsou vynášeni. Italský kosmonaut *Nespoli* popsal pocity z návratu takto: „Hodinky jsou tak těžké, že nemůžete uzvednout ruku, hlava váží snad tunu.“ Kdo nás bude vynášet z lodí na Marsu? Navíc je atmosféra nedýchátná, bude muset být vystaven smrticím UV zářením a radiaci. A už vůbec tu nebyla řeč o tom, kde vzít něco k jídlu a pití.

Já vím, postavíme lidi s umělou gravitací, naučíme se filtrovat vodu a „ždímat“ ji z hornin, vyvineme rakety, které zkrátí cestu na pouhý čtvrtrok, postavíme tam podzemní města, kde budeme v uzavřených cyklech pěstovat potraviny, energii na to „někde“ vezmeme... A to vše do konce třicátých let, nebo ještě dříve?

Až vám bude zase někdo slibovat, že začne kolonizovat Mars, třeba už v roce 2026, nezapomeňte jej poprosit, aby přidal také tu o Červené karkulce. Možná kdyby se přece jen důkladně přidalo učitelům, bylo by nakonec více lidí, kteří poznají, že jim někdo vypráví pohádku jen proto, aby se proslavil, nebo ještě hůř: aby na jejich naivité vydělal co nejvíce peněz.